

практическое применение норм права относительно оснований пересмотра решений хозяйственного суда по вновь открывшимся обстоятельствам является ориентиром для определения проблем, которые препятствуют реализации положений законодательства. Авторами выделены направления модернизации законодательства, регулирующего основания пересмотра решений хозяйственного суда по вновь открывшимся обстоятельствам.

Ключевые слова: модернизация процессуального законодательства, основания для пересмотра решений хозяйственного суда по вновь открывшимся обстоятельствам, новые доказательства, судебная практика, зарубежный опыт.

Summary

Zeldina O., Kolesnyk R. Directions of modernization of the legislation regarding the grounds for reviewing the decisions of the economic court on newly discovered circumstances.

The article points out that in order to successfully modernize the procedural legislation, it is necessary to pursue a consistent system of state policy in the area of judicial reform. The article substantiates that the practical application of the law in relation to the grounds for reviewing the decisions of the economic court on newly discovered circumstances is a guideline for identifying problems, which hamper the implementation of the provisions of the law. The authors outlined the directions of modernization of the legislation regulating the grounds for reviewing the decisions of the economic court on newly discovered circumstances.

Key words: modernization of procedural legislation, grounds for reviewing decisions of the economic court for newly discovered circumstances, new evidence, judicial practice, foreign experience.

УДК 347.211

А. О. КОДИНЕЦЬ

Анатолій Олександрович Кодинець, доктор юридичних наук, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ: КОНЦЕПЦІЯ, ЗМІСТ, ОСОБЛИВОСТІ ПРИВАТНОПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

В умовах поширення інформаційних технологій, становлення та розвитку інформаційного суспільства відбувається переосмислення ролі та значення інформації як соціального блага і правового феномена. Інформація із категорії, що характеризує систему знань та уявлень про людину і навколишню її дійсність, трансформується в базову умову життєдіяльності особи, невід'ємний атрибут її функціонування й суспільного розвитку. Поступово у нормативно-правових актах право на інформацію виокремилася із системи природних прав та сформувався як основоположне, первинне право людини, яке визнається та гарантується міжнародною спільнотою. Наведені фактори зумовлюють актуальність дослідження природи змісту права на інформацію у системі суб'єктивних цивільних прав.

Зазначені питання були предметом наукового дослідження представників різних галузей юридичної науки, зокрема, Б. М. Гоголя, В. І. Жукова, В. О. Копилова, Є. В. Петрова, С. О. Сліпченка, Р. О. Стефанчука, В. С. Цимбалюка та інших науковців. Науковим підґрунтям дослідження проблем змісту інформаційних прав стали чисельні публікації О. В. Кохановської, присвячені розробці теорії цивільно-правового регулювання інформаційних відносин. При написанні статті використувувалися як загальнонаукові, так і спеціально-юридичні методи дослідження правових явищ і юридичних категорій.

Метою даної публікації є дослідження теоретичних аспектів визначення складових змісту права на інформацію у системі суб'єктивних цивільних прав, аналіз особливостей інформації як об'єкта правової охорони, окреслення концепції та методології юридичної регламентації інформаційних відносин.

У межах дослідження проблем правової охорони інформаційних відносин важливе значення має аналіз змісту права на інформацію як суб'єктивного цивільного права, визначення його структурних елементів, особливостей реалізації інформаційних прав особи. Насамперед підкреслимо, що у чинному законодавстві невизначеною є правова природа як окремих інформаційних прав особи, так і у цілому права на інформацію. У цьому аспекті простежується певна колізія. Цивільний кодекс України (далі – ЦК України)¹ відносить право на інформацію до переліку особистих немайнових прав особи (ст. 302 ЦК України), з усіма притаманними цим правам юридичними властивостями. Особисті права належать кожній фізичній особі від народження або за законом; вони не мають економічного змісту (ст. 269 ЦК України). Водночас право на інформацію може бути надане іншому суб'єкту на підставі різного виду договорів. На практиці часто укладаються договори про надання інформаційних послуг та інформаційного пошуку, спрямовані на створення нової інформації, її обробку, аналіз та підготовку відповідних баз даних та інформаційних звітів. Таким чином, з одного боку, право на інформацію є особистим немайновим правом особи, воно не має економічного змісту, належить особі довічно та виникає з моменту народження. З іншого боку, і ЦК України, і практика допускають можливість надання окремих елементів цього права на підставі договорів, їх грошову оцінку та матері-

альне відшкодування. Зазначене стосується договірних можливостей реалізації прав на пошук інформації, її обробку, поширення тощо.

З огляду недостатній рівень юридичного дослідження вказаних проблем вважаємо за потрібне докладніше зупинитися на понятті та змісті права на інформацію, окреслити його цивільно-правову природу, проаналізувати особливості окремих його складових, надати своє бачення шляхів і перспектив цивільно-правової регламентації інформаційних прав. У результаті аналізу чинного законодавства, практики його застосування, розгляду основних, домінуючих в юридичній науці поглядів та позицій щодо поняття та змісту інформаційних прав може бути сформована власна концепція інформаційних прав у цивільному праві, здатна інтерпретувати як особистий немайновий характер права на інформацію, так і властивості оборотоздатності правових можливостей особи в інформаційній сфері.

На рівні чинного законодавства наразі відсутнє деталізоване нормативне регулювання змісту інформаційних прав особи. Нормативно-правові акти лише перераховують окремі правомочності права на інформацію. Зокрема, згідно зі ст. 302 ЦК України зміст права на інформацію становлять правові можливості збирання, зберігання, поширення та використання інформації. Норми Закону України «Про інформацію»² у ст. 5 визначають, що право на інформацію передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів.

Розгляд основних положень чинного законодавства, які закріплюють елементи права на інформацію, та основних доктринальних позицій з цього приводу дає підстави для наступних положень.

По-перше, елементи права на інформацію спрямовані на фіксацію основних повноважень особи в інформаційній сфері, незалежно від того, щодо якого виду інформації вони виникають та в якій площині реалізуються. Елементи змісту права на інформацію мають гарантувати особі можливість визначати свою поведінку в будь-якій інформаційній сфері незалежно від того, про яку інформацію йдеться: про інформацію як самостійний об'єкт цивільних прав (інформація у контексті ст. 200 ЦК України), про інформаційну складову особистих немайнових прав особи (інформаційні права як елемент інших особистих немайнових прав особи, які охороняються книгою 2 ЦК України), або про інформацію як результат творчої діяльності особи (об'єкти права інтелектуальної власності, які охороняються книгою 4 ЦК України). При цьому специфіка окремих видів інформаційної діяльності чи правового режиму інформації може зумовлювати особливості змісту інформаційних прав особи, проте основні, базисні елементи права на інформацію мають залишатися незмінними.

По-друге, у межах системи цивільних прав традиційним є поділ суб'єктивних прав особи на особисті немайнові та майнові. Підставою для їх розмежування є критерій оборотоздатності цивільних прав. У цьому аспекті наголосимо, що ЦК України відносить права на інформацію до групи особистих немайнових прав особи, які забезпечують її соціальне буття (ст. 302 ЦК України), проте у практичній площині досить часто укладаються договори про надання інформаційних послуг, консалтингові договори тощо. Тому поряд з існуванням особистих немайнових прав на інформацію як немайнового блага особи відзначимо необхідність закріплення майнових інформаційних прав.

По-третє, у контексті дослідження інформаційних прав суб'єкта вважаємо за необхідне виокремити два аспекти розуміння категорії «інформаційних прав». Передусім це право на інформацію як особисте немайнове благо, тобто правові можливості особи щодо пошуку, створення та набуття інформації. Другий аспект передбачає характеристику інформаційних прав як можливостей особи вчиняти юридично значущі дії щодо вже набутої інформації.

Право на інформацію як комплексне правове утворення є природним правом кожної особи на збирання, зберігання, поширення та використання будь-яких відомостей або даних у формі та у спосіб, що не заборонені законом. Як вид особистих прав воно належить кожній особі та закріплене у ст. 302 ЦК України поряд з іншими особистими правами людини. Водночас окремі складові даного права можуть бути надані чи передані іншим особам, бути предметом договірних зобов'язань чи інших правочинів. У цьому аспекті не спостерігається суперечності. З одного боку, цивільне законодавство гарантує охорону конституційних, природних прав людини, встановлюючи їх правову охорону через інститут особистих немайнових прав, а з другого боку, – реалізація зазначених прав у конкретних відносинах може передбачати застосування як договірних, так і позадоговірних засад правового регулювання.

Наведемо декілька схожих прикладів, коли цивільне право визнає особисту природу суб'єктивних прав, проте допускає можливість їх оборотоздатності. Право власності, тобто можливість володіти, користуватися та розпоряджатися майном, є природним правом кожної особи, що гарантується Конституцією (ст. 41 Конституції України)³. У ЦК України зазначено, що право власності є непорушним. Ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні (ст. 321). Проте за своїм змістом елементи права власності (право володіння, користування та розпорядження) мають майновий характер, можуть бути предметом цивільно-правових правочинів (купівлі-продажу, оренди, зберігання тощо).

Інший приклад – серед системи особистих немайнових прав ЦК України закріплює право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості (ст. 309). Це право реалізується шляхом створення творцем об'єктів права інтелектуальної власності – творів літератури, науки чи мистецтва, винаходів, корисних моделей тощо. Зазначені об'єкти можуть бути створені також у процесі трудової діяльності (ст. 429), на підставі замовлення (ст. 430). ЦК України регламентує також договір, виконання умов якого приводить про створення об'єкта інтелектуальної власності та надання прав на нього замовнику (ст. 1112 – договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності). Тобто, визнаючи свобо-

ду творчості як особисте немайнове право особи, цивільне законодавство водночас допускає реалізацію даного права шляхом створення об'єктів інтелектуальної власності з передачею окремих прав контрагенту. Відтак особистий, природний характер окремого права не означає цілковитого заперечення можливості оборотоздатності окремих елементів такого права.

Згідно зі ст. 302 ЦК України зміст права на інформацію становлять правові можливості збирання, зберігання, поширення та використання інформації. Детальніше проаналізуємо складові права на інформацію.

У сфері юридичної науки право збирати інформацію визначають як нормативно забезпечену можливість особи здійснювати комплекс дій, метою яких є поява тієї чи іншої інформації у суб'єкта⁴. Аналізуючи право збирати (одержувати) інформацію з етимологічної точки зору не можна не звернути увагу на певну термінологічну неточність у його визначенні. В українській мові слово «збирати» має декілька значень⁵: 1) скласти що-небудь до купи, в одне місце; 2) скликати, зганяти, зводити до купи; 3) зосереджувати, скупчувати кого-, що-небудь в одному місці; 4) з'єднувати окремі частини.

Отже, під «збиранням» інформації буквально слід розуміти складання її разом, зосередження в одному місці тощо. Проте за своєю суттю «збирання інформації» полягає не у складанні чи зосередженні матеріальних носіїв фіксації інформації у певному місці, а в можливості вчинення активних дій, спрямованих на появу інформації в особи. Це можуть бути як дії самого суб'єкта з пошуку чи отримання інформації, так і її одержання в інших осіб. Тому вважаємо, що більш термінологічно правильно у цьому аспекті є категорія «набуття інформації», яка охоплює отримання як самих інформаційних носіїв, так і прав на їх використання. Тлумачний словник містить декілька значень слова «набувати»⁶. Насамперед це: 1) ставати власником кого-, чого-небудь, діставати, здобувати кого-, що-небудь; 2) здобувати щось (про ознаку, якість і т. ін.); 3) ставати, робитися. Тобто можна набувати як щодо матеріальних благ, так і абстрактних категорій (наприклад, набувати нових знань) або юридичних прав.

Інша складова права на інформацію – право зберігати інформацію визначається науковцями як нормативно забезпечену можливість особи утримувати інформацію на будь-яких інформаційних носіях (паперових, електронних та інших), забезпечувати належного стану таких носіїв задля схоронності інформації, а також можливість на власний вибір, у випадках, не заборонених законодавством, встановлювати різні засоби технічного, організаційного і юридичного характеру, спрямовані на обмеження доступу до неї третіх осіб⁷. Зазначимо, що право на збереження інформації не має самостійного характеру, а є елементом більш широкого за своїм змістом права на захист інформації, тобто можливості перешкоджати неправомірному поширенню та використанню інформації, можливості звернутися за захистом та вимагати притягнення порушників до відповідальності у межах та у порядку, визначених законодавством. У цьому контексті зазначимо, що враховуючи нематеріальний характер інформації можна говорити не про збереження інформації як такої, а про контроль доступу до її носіїв. Інформацію, яка має нематеріальний характер у силу її природних властивостей, не можна утримувати чи зберігати як таку. Проте можна зберігати носії інформації, встановлювати режим їх використання, визначати чи обмежувати доступ до них інших осіб.

Наступним видом інформаційних прав особи є право на використання інформації. Враховуючи різноманітні форми, способи вираження інформації, розвиток технічних можливостей вчинення інформаційних операцій, багатоаспектність даної категорії, право на використання інформації є однією із найбільш важливих та всеохоплюючих правових можливостей суб'єкта інформаційних прав. Його змістове наповнення може варіюватися залежно від виду інформації, сфери її застосування, способу вираження тощо.

Право на використання тісно пов'язане з правом на поширення інформації. Інформація може поширюватися різними способами: усно, письмово, з використанням різних засобів зв'язку тощо. Це право також передбачає можливість надавати інформацію на платній чи безплатній основі іншим суб'єктам. Беручи до уваги нематеріальний характер інформації, в юридичному сенсі більш правильно говорити не про надання чи передачу інформації, а про надання чи передачу прав на інформацію. Оборотоздатність прав на інформацію є важливою ознакою цього об'єкта правової охорони, який дозволяє відмежувати інформацію як вид нематеріальних благ від необоротоздатних об'єктів цивільних прав (особисті немайнові блага, які забезпечують фізичне існування людини), та спонукає формування комплексу договірних конструкцій, які мають забезпечувати інформаційний обмін між учасниками цивільних правовідносин. У юридичному сенсі інформаційний обмін передбачає надання набувачеві можливості використання інформації (у повному обсязі чи з певними обмеженнями, встановленими законодавством чи сторонами інформаційних відносин).

Система інформаційних прав особи у цивільному праві за своєю конструкцією наближена до системи прав інтелектуальної власності, адже результати творчої діяльності є особливим видом інформації. Зміст майнових прав інтелектуальної власності та інформаційних прав також є подібним – це право на набуття інформації, право на її використання, право дозволяти використання інформації іншим особам, право перешкоджати неправомірному використанню інформації, у тому числі право забороняти таке використання.

В юридичній науці була висловлена цілком слушна думка щодо поділу інформаційних прав на особисті немайнові та майнові. О.В. Кохановська, аналізуючи систему інформаційних прав, пропонує їх поділ на особисті немайнові та майнові інформаційні права⁸. До особистих немайнових інформаційних прав науковець відносить право на інформацію, доступ до інформації про особу та інші особисті права, передбачені книгою 2 ЦК України; право на визнання людини творцем об'єкта інформаційного права; право перешкоджати будь-якому посяганням на інформаційне право, в тому числі здатне завдати шкоди честі та репутації її творця; право отримувати, знати, поширювати інформацію та інші особисті немайнові права, встановлені законом.

На підставі розгляду дослідження змісту права на інформацію та теоретичного аналізу системи інформаційних прав особи можна дійти таких висновків.

По-перше, закріплення прав на інформацію у нормах книги 2 ЦК України та визнання його належності до групи особистих немайнових прав, що забезпечує соціальне буття фізичної особи, не означає неможливості існування майнових елементів даного права. Право на інформацію є охоронюване цивільно-правовими нормами природне право кожної людини набувати, використовувати та поширювати інформацію, бути учасником інформаційних відносин. Поряд із даним правом вважаємо за необхідне виокремити систему цивільних прав особи як учасника інформаційних відносин (систему інформаційних прав), у межах якої існують майнові та особисті складові.

По-друге, у контексті дослідження інформаційних прав суб'єкта вважаємо за доцільне виокремити два аспекти розуміння категорії «інформаційних прав». Права першої групи гарантують можливість особи вільного створення, накопичення та пошуку інформації. До них належить право на набуття інформації в будь-якій формі та у будь-який спосіб, що не заборонено законодавством та не порушує права інших осіб. Інформаційні права у другому розумінні – це вид цивільних прав, спрямовані на реалізацію правових можливостей, які зумовлені правовим режимом набутої інформації. До них належать право на використання інформації, право дозволяти використання інформації іншим особам, право перешкоджати неправомірному використанню інформації, у тому числі право забороняти таке використання, інші права, встановлені законодавством.

По-третє, право на інформацію як природне право кожної людини набувати, поширювати та використовувати інформацію у межах цивільного права реалізується у конкретних юридичних можливостях. Система інформаційних прав особи у цивільному праві за своєю конструкцією є максимально наближеною до системи прав інтелектуальної власності, адже результати творчої діяльності також мають інформаційний характер. У зв'язку з ускладненням інформаційної сфери, враховуючи активний розвиток інформаційного суспільства, прогнозуємо подальший розвиток наукових досліджень структури інформаційних прав особи у цивілістичній доктрині та потребу в деталізації нормативної регламентації системи інформаційних прав особи.

¹ Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40–44. – Ст. 356.

² Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. в редакції Закону № 2938-VI 13.01.2011 // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 32 – Ст. 313.

³ Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

⁴ Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). – С. 70–71 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/zbyraty>

⁵ Гоголь Б. М. Право на інформацію в цивільному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. / Б. М. Гоголь. – К., 2010. – 203 с.

⁶ Там само.

⁷ Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). – С. 71 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/zbyraty>

⁸ Кохановська О. В. Вказана праця. – С. 245–249; Кохановська О. В. Приватноправове розуміння інформаційних відносин в Україні / О. В. Кохановська : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://aphd.ua/publication-65/>

Резюме

Кодинець А. О. Права на інформацію: концепція, зміст, особливості приватноправового регулювання.

Стаття присвячена розгляду теоретичних аспектів визначення змісту прав на інформацію; дослідженню термінологічного апарату у галузі інформаційних відносин; окресленню концепції та методології цивільно-правової регламентації відносин в інформаційній сфері. Автор з позиції юридичної доктрини аналізує поняття та особливості інформації, характеризує зміст права на інформацію як суб'єктивного цивільного права, досліджує особливості його складових. У статті обґрунтовується потреба у поширенні на регулювання інформаційних відносин як загальних положень ЦК України, так і окремих норм цивільного законодавства.

Ключові слова: інформація, інформаційні відносини, право на інформацію, інформаційні права, інтелектуальна власність, інформаційне законодавство.

Резюме

Кодинець А. А. Права на информацию: концепция, содержание, особенности гражданско-правового регулирования.

Статья посвящена рассмотрению теоретических аспектов определения содержания прав на информацию; исследованию терминологического аппарата в области информационных отношений; определению концепции методологии гражданско-правовой регламентации отношений в информационной сфере. Автор с позиции юридической доктрины анализирует понятие информации, систему регулирования информационных отношений, исследует особенности его составляющих. В статье делается вывод о распространении на регулирование информационных отношений как общих положений ГК Украины, так и отдельных норм гражданского законодательства.

Ключевые слова: информация, информационные отношения, право на информацию, информационные права, интеллектуальная собственность, информационное законодательство.

Summary

Kodynets A. Rights to information: concept, content, features of private regulation.

The article is devoted to the theoretical aspects of the definition of content the rights to information; research of terminology in information relations and legal definition the methodology of civil regulation information relations. The author from the position of

legal doctrine analyzes the concept of information, the system of regulation of information relations, explores the features of its components. In article are made the conclusion of the distribution on the regulation of information relations as general provisions of the Civil Code of Ukraine, as well as some norms of civil legislation.

Key words: information, information relations, the right to information, information rights, intellectual property, information legislation.

УДК 346.9

С. Я. ФУРСА, Є. І. ФУРСА

Світлана Ярославівна Фурса, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Євген Іванович Фурса, кандидат юридичних наук, професор Київського національного торговельно-економічного університету

ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТІ СУДДІ – НОВИЙ ЗМІСТ МЕДІАЦІЇ

Період реформування правової системи України характеризується новим етапом, пов'язаним із удосконаленням процесуального законодавства. Априорі можна з упевненістю стверджувати, що якість судочинства залежить не тільки від персонального складу судів, а й від досконалості тих правил, яким будуть підпорядковані судді та інші посадові особи правоохоронних і правозахисних органів. Тому важливість цього етапу важко переоцінити, і це зумовлює необхідність послідовного та ґрунтовного аналізу основних положень чинного законодавства та проектів змін до нього. На останньому аспекті й слід сьогодні сконцентрувати увагу, що й буде робитися авторами, і до цього ми закликаємо інших фахівців.

Так, останнім часом значну увагу вченими приділяється медіації як альтернативному способу врегулювання спорів і про це пише багато авторів. «На сьогоднішній день в Україні існує недовіра суспільства до судової системи й суддів та припущення щодо їх необ'єктивності та упередженості у вирішенні спорів, що й надає поштовх для пошуку нових та альтернативних способів вирішення приватноправових спорів, що цим самим створює вибір для кожного громадянина самому обирати спосіб вирішення конфлікту»¹. Щодо невдоволення діяльністю суддів, то це положення можна вважати загальноновизнаним, але сам громадянин не здатен обирати «спосіб вирішення конфлікту», оскільки для застосування медіативних процедур необхідно є згода обох сторін спору. Якщо до цього додати незначну юридичну обізнаність громадян, то не варто очікувати позитивних результатів від запровадження медіації в Україні. Так, на ментальному рівні пересічні громадяни змушені для захисту власних прав звертатися до суду навіть при недовірі до діяльності суддів, оскільки іншого варіанта не існує.

Водночас медіація повинна одержати довіру громадян взаємовигідними і швидкими результатами. Крім того, для її пропагування слід матеріально зацікавити фахівців, включаючи матеріальну зацікавленість медіаторів, адвокатів та інших фахівців, які застосовуватимуть медіативні процедури, а також здійснюватимуть представництво інтересів осіб. Тут має йтися і про нову практику укладання короткотермінових договорів, які будуть орієнтовані на вирішення спору, а не на тривалі й послідовно вчинювані процесуальні дії тощо. Тому можна і необхідно говорити про запозичення іноземного досвіду, але варто зважати й на те, що не весь такий досвід швидко та адекватно впроваджується в реальній українській практиці. Зокрема, давно говорилося про запровадження в українську практику сімейного адвоката (Фурса С. Я. Консультативная работа адвоката по делам о разделе имущества супругов: перспектива семейной медиации / С. Я. Фурса // *Цивилистическая процессуальная мысль*; под общ. ред. Фурса С. Я. – К.: Алерта, 2015. – С. 419–428), але ця пропозиція не набула реального втілення в суспільних відносинах. Однак саме сімейний адвокат має пряму зацікавленість у тому, щоб швидко й без зайвих затрат часу знайти компромісний варіант вирішення спору і, бажано, без звернення до суду тощо.

Тому при запровадженні медіації в Україні ми мусимо бачити глибокі матеріальні та інші інтереси, а не тільки модні течії в праві іноземних країн. Так, в Україні передбачається, що «сторони самі знаходять шляхи вирішення спору, а медіатор тільки організовує процес переговорів, знімає емоційне напруження, перефокусовує увагу сторін з позицій на інтереси, знімає психологічні структурні та інші бар'єри, які перешкоджають прийняттю спільного рішення сторонами, сприяє налагоджуванню діалогу та встановленню партнерських відносин між сторонами»². Не вдаємось до прискіпливого аналізу застосованих положень, зокрема, щодо неможливості «перефокусування увагу сторін з позицій на інтереси», оскільки для сторін це взаємопов'язані та взаємно обумовлюючі поняття, а не самостійні. Не варто очікувати від пересічних громадян кваліфікованого вирішення спорів, коли у них відсутні елементарні юридичні знання. Так, громадяни здатні поторгува-